

dissent tantam hominum multitudinem. Ita Abulensis.

17. NON BICENUS AQUAS DE PETRIS TUIS. — gratis scilicet, et sine pretio, sed pretio eas ememus, ut dicitur vers. 19. Est enim in desertis illis magna siccitas, et aquarum penuria: unde ne Idumaei suis aquis extra urbes existentibus, quibus ad sitim suam et pecorum indigebant, timeant, spondent Hebraei se aquas eorum non bibituros, nisi illis volentibus, et dato pretio.

18. CUI RESPONDIT REX EOD: NON TRANSIBIS PER ME, — per meam ditionem (1).

20. STATUQUE EGRESSUS EST ORBIUS CUI INFINITA MULTITUDINE (hebraice, cum populo gravi, id est denso, numeroso et plurimo, quem vulgo vocamus *infinitum*) ET MANU FORTI, — magno robore militum.

21. QUANCUMQUE DIVERIT AD EO ISRAEL, — ita scilicet, ut reflexo corpore circumiret Idumaeam ad latra Orientale, ac consequenter partem aliquam Idumaeae necessario transire debuerit, ut veniret in Moab et Ammon, et inde in Chanaan. Hoc enim est quod dicitur *Deut. 11, 4* et *8*: «Cumque transissemus fratres nostros, filios Esau.»

22, 23 et 24. CUMQUE CASTRA MOYSEN DE CADES, VENERUNT IN MONTEN HOR, UBI LOCUTUS EST DOMINUS AD MOYSEN: PERGAT AARON AD POPULOS SUOS, — q. d. Moriatur Aaron, et ad patres suos justos, in limbum transeat, iisque aggregetur: hoc enim innuit illa phrasia, peregre, vel congregari ad populum suum, ideoque fere tantum de iustis dicitur.

26. CUMQUE NUDAVERIS PATREM VESTE SUA. — Hinc patet Aaronem induisse vestes pontificales in castris, atque inde ita indutum exivisse in montem Hor, ut cum decore et gloria occumberet, utque in monte hasce vestes exueret, iisque Eleazarum, primogenitum Aaronis filium, indueret Moses, uti et fecit: itaque Eleazarum hoc solo vestitionis ritu, sine alia unctione vel consecratione, in monte hoc consecravat pontificem, et patris successorem. Ita Abulensis.

Id factum est propter legem et morem. Primo enim, vivente patre, filius in lege veteri non poterat fieri pontifex. Erat enim hereditarius et perpetuus pontificatus apud Iudeos, ita ut ne ipsi quidem parentes eum in filios resignare possent, quamdiu officio fungi poterant. Secundo, quod extra tabernaculum et castra, idque sola vestitione vestium pontificalium, Eleazarum consecratus sit pontifex. Eleazarus vero, utpote primogenitus, debebat suscipere pontificatum, nec poterat eum in fratrem Ithamar rejicere, quia iussu erat Deus ut primogeniti patri succederent in pontificatu, eumque susciperent, sibi in eo de-

(1) Vers. 19. Pro tritam, hebr. est *aggestam*, ut Galli dicunt, *non chausse*. — Pro nulla erit in pretio, etc., alii ex hebraeo vertunt, *duntaxat*, quod pro nullo est, quod tibi nullo modo nocere possit, *petitis* (recta) *meis trans-*

servient, nisi haberent maculam, de qua *Levit. xxi, 17*.

29. ILLO MORTUO IN MONTIS SUPERCILIO. — Mortur Aaron anno quadagesimo ab egressu ex Aegypto, relatis 123, in mense quinto, ut dicitur *Numer. xxxiii, 38*, idque extra castra, uti et Moses, ne Hebraei in idola prona, eos, eorumque corpora, quasi numina colerent; atque in monte Hor, id est in monte montis, ut dignus locus meritis ejus monstraretur, inquit S. Hieronymus *ad Eusebium*, de 42 Mansion. in 34: Aaron enim hebraice idem est quod montanus, qui in monte recte moritur, quia ut mores, caeteros superavit, tam officio, quam virtute.

Hinc patet Aaronem in monte huiusmodi tria privilegia: *primum*, quod mortuus sit nullo preveniente vulnere, morbo, aut tedio vite, sed in plena sanitate (sanus enim et validus descendit montem Hor), quasi dormiens de vita hac assumptus sit. *Secundum*, quod viderit filium suum Eleazarum sibi succedere, vestibusque pontificalibus indui, itaque pontificem consecrari. *Tertium*, quod in presentia et quasi in gremio charissimi fratris sui Moysi, et filii Eleazari expiravit, illique ipsi oculos clausit; nec vero Moses et Eleazarus assistentes Aaroni morienti, inde legalem immunditiam contraxerant, quia Deus, hoc ipso quo iubebat eos assistere morienti, in hac lege et legali immunditia dispensabat. Ita Abulensis.

Addit *quantum* R. Salomon, cui credat qui vult, quod isti tres, scilicet Moses, Aaron et Eleazarus, ascendentes in montem Hor, invenerint speluncam, et lectum paratum, et lampadem ardentem, uti solet mortuis aptari, indeque cognoverit Moses illum locum a Deo esse paratum pro dormitione Aaronis. Exitus ergo vestibus, et induto Eleazaro, incubuit Aaron lecto, et clausis oculis susceptus est a Domino in pace: Moses autem videns mortem ita placidam, desideravit similem, quae ei promissa est cap. *xxvii, 13*, et *Deut. xxxii, 30* (2).

30. OMNIS AUTEM MULTITUDO VIDENS OCCUBUISSE AARON, FLEVIT SUPER EO TRIGINTA DIEBUS. — Ita et Moyses defunctum flevit triginta diebus, *Deut. uir.*, et Joseph cum suis plangit Jacobi patris mortem 30 diebus.

Dices: *Genes. 1, 3*, dicitur Joseph eum plangere 70 diebus.

Respondet: Ex hisce 70 diebus, primi 40 pertinerunt ad condiendum corpus aromatibus,

(2) Duo montes, qui nomen Hor ferunt, sunt distinguendi. Alter borealis ac limitaneus Palaestinae cisjordanae, de quo infra cap. *xxiv, 7, 8*; alter ab Austro Palaestina, proxima a Cades statione, ad ipsos Idumaeae fines, de quo h. l. Aaronis sepulchrum haud procul a ruinis Petrae, celeberrimum olim Arabicum Petrae urbis primarie, hodiernum ostenditur, in monte quodam, ad cuius pedes Arabes in honorem Aaronis victimas immolare solent, uti refert Burckhardt *Travels in Syria*, etc. p. 430. Cf. de Laborde et Linnat, *Voyage dans l'Arabie Pétrée*.

juxta morem Aegyptiorum, ut patet ibidem vers. 3; triginta vero ultimi proprie erant plangit. Ab hoc ergo tricenario dierum accepit Ecclesia mo-

rem pro defunctis faciendi tricenaria, id est triginta dierum memoriam, preces et elemosynas. Ita Abulensis.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hebraei cadunt Arad regem. Secundo, vers. 4, murmurat populus, ideoque Deus in eum serpentes ignitos immittit, a quibus mors sanatur per aspectum serpentis aenei. Tercio, Deus, vers. 16, puteum Hebraei sitientibus ostendit. Quarto, vers. 21, Hebraei debellant Sehon et Og reges.

1. Quod cum audisset Chanaanæ rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, venisse scilicet Israel per exploratorum viam, pugnavit contra illum, et victor existens, duxit ex eo prædam. 2. At Israel voto se Domino obligans ait: Si tradideris populum istum in manu mea, delebo urbes ejus. 3. Exaudivitque Dominus preces Israel, et tradidit Chanaanæ, quem ille interfecit subversis urbibus ejus: et vocavit nomen loci illius Horma, id est, anathema. 4. Profecti sunt autem et de monte Hor, per viam quae ducit ad mare Rubrum, ut circumirent terram Edom. Et tædere cepit populum itineris ac laboris; 5. locutusque contra Deum et Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Aegypto, ut moremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquae: anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo. 6. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas et mortes plurimorum, 7. venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccavimus, quia locuti sumus contra Dominum et te: ora ut tollat a nobis serpentes. Oravitque Moyses pro populo, 8. et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem aeneum, et pone eum pro signo; qui percussus aspexerit eum, vivet. 9. Fecit ergo Moyses serpentem aeneum, et posuit eum pro signo: quem cum percussus aspicerent, sanabantur. 10. Profectique filii Israel castrametati sunt in Oboth. 11. Unde egressi fixere tentoria in Jeabarim, in solitudine, quae respicit Moab contra orientalem plagam. 12. Et inde moventes, venerunt ad torrentem Zared. 13. Quem relinquentes castrametati sunt contra Arnon, quae est in deserto, et prominet in finibus Amorrhæi; signumque Arnon terminus est Moab, dividens Moabitas et Amorrhæos. 14. Unde dicitur in libro bellorum Domini: Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. 15. Scopuli torrentium inclinati sunt, ut requiescerent in Ar, et recumberent in finibus Moabitarum. 16. Ex eo loco apparuit puteus, super quo locutus est Dominus ad Moysen: Congrega populum, et Jabo ei aquam. 17. Tunc cecinit Israel carmen istud: Ascendat puteus. Concinebant. 18. Puteus quem foderunt principes, et paraverunt duces multitudinis in datore legis, et in baculis suis. De solitudine, Matthana. 19. De Matthana in Nahaliel; de Nahaliel in Bamoth. 20. De Bamoth, vallis est in regione Moab, in vertice Phasga, quod respicit contra desertum. 21. Misit autem Israel nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens: 22. Obsecro ut transire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros et vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos. 23. Qui concedere noluit ut transiret Israel per fines suos: quin potius exercitu congregato, egressus est obviam in desertum, et venit in Jasa, pugnavitque contra eum. 24. A quo percussus est in ore gladii, et possessa est terra ejus ab Arnon usque Jeboc, et filios Ammon: quia forti praesidio tenebantur termini Ammonitarum. 25. Tulit ergo Israel omnes civitates ejus, et habitavit in urbibus Amorrhæi, in Hesebon scilicet, et viculis ejus. 26. Urbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnavit contra regem Moab,

et tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat usque Arnon. 27. Ideo dicitur in proverbio: Venite in Hesebon, ædificetur, et construat civitas Sehon. 28. Ignis egressus est de Hesebon, flamma de oppido Sehon, et devoravit Ar Moabitaram, et habitatores excelsorum. Arnon. 29. Vae tibi, Moab! peristi, popule Chamos. Dedit filios ejus in fugam, et filias in captivitatem, regi Amorrhæorum Sehon. 30. Jugum ipsorum disperiit ab Hesebon usque Dibon, lassi pervenerunt in Nophe, et usque Medaba. 31. Habitavit itaque Israel in terra Amorrhæi. 32. Misitque Moyses qui explorarent Jazer, ejus ceperunt vienos, et possederunt habitatores. 33. Verteruntque se, et ascenderunt per viam Basan, et occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. 34. Dixitque Dominus ad Moysen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, et omnem populum, ac terram ejus: faciesque illi sicut fecisti Sehon, regi Amorrhæorum, habitatori Hesebon. 35. Percusserunt igitur et hunc cum filiis suis, universumque populum ejus usque ad interuionem, et possederunt terram illius.

1. CHANANEUS REX ARAD HABITABAT AD MERIDIEM — terre Chanaan. Chananeus enim respectu solet Scriptura situs et plagas mundi consignare. VENISSE SCILICET ISRAEL PER EXPLORATORUM VIAM; — ita et Chaldeus, Vatablus et alii passim, q. d. Cum intellexit Arad venisse Hebræos per viam illam, per quam olim anno secundo egressus ex Ægypto, transierunt 12 exploratores eorum in terram Chanaan, Numer. XIII, tunc ex eo colligit, certoque sibi persuasit eos per suam ditionem in Chanaan tendere: videbat enim illos eandem viam inire viam. Septuaginta vertunt, per viam Avarum retinent enim nomen Hebræum tanquam proprium loci esset (1).

2. AT ISRAEL VOTO SE DOMINO OBLIGANS, AIT: SI TRADIDERIS POPULUM ISTUM IN MANU MEA, DELEBO URBS EJUS. — Hebraice est, *succidam et anathematizabo* eos. Erat enim hoc votum *cherem* (de quo dixi Levit. cap. ult. vers. 20), quo devotebant Deo urbes hostiles et Deo inimicas. Hinc nomen loci appellatum est *Cherem* et *Chorma*; sive, ut Noster et alii pronuntiant, *Herem* et *Horma*, id est anathema.

Notat Abulensis, Quæst. IV, Hebræis triplex fuisse *horma*, sive anathema: *primum*, quo tam homines et pecora, quam omnia quæ in urbe hostili erant, consumebantur, nihilque cedebat in usus vel populi, vel templi. Et tale anathema jussit Deus fieri urbes Hebræorum apostatantium a Deo ad idola, ut scilicet occidis omnibus hominibus et pecoribus, congregaretur omnis suppellex urbis in platea, ibique tota cremaretur, Deut. XIII, 13, et tale *horma* videtur fuisse. *Secundum*, quo homines et pecora cum suppellectile peribant, reservato tamen auro, argento, ferro et ære, ad usus Sanctuarum: tale *horma* fuit Jericho, Josue vi, vers. 24; ibi enim Hebræis sibi aliquid surripere nefas erat. *Tertium*, quo soli homines occidebantur, pecora vero et suppellex cedebant victoribus Hebræis:

(1) Ita et Saadias, quibus nos calculum addimus. Hebr. *חָרֵם* est *חָרֵם*, exploratores vero dicebantur *חֲרָרִים*.

tale *horma* fuit urbs Hai, Josue cap. VIII, 27 (2). 4. ET TENDERE COEPIT POPULUM ITINERIS. — Hebraice, et *populus abbreviatus est anima*, id est, fatigatus cepit animis cadere, languere et tendere. Est hic novum populi murmur, ob tam longam tot annorum, puta quadraginta, peregrinationem, anhelantis ad quietem et stabilem sedem et domum. Nam aliqui, ut superius dixi, Deus laborem itineris minuebat, ut via fatigationem sentirent.

5. ANIMA NOSTRA JAM Nauseat super cibo isto levissimo. — super manna. Tradit R. Salomon manna fuisse cibum levissimum, qui non gravabat stomachum, s. i. aliquid emittebat in secessum: unde timebant Hebræi ne intra viscera eorum putresceret, itaque morentur, eaque de causa murmurant. Sed hæc sunt solite ejus nenie. Nullus enim cibus est, qui non habeat aliquid impuri, quod natura non convertit in suam substantiam, sed rejicit, et in secessum emittit: ergo de manna idem dicendum est. Ita Abulensis. Alia ergo fuit causa murmuris de manna, quam dedi Num. XI, 6.

6. QUAMOBREM MISIT DOMINUS IN POPULUM IGNITOS SERPENTES. — Dominus hic fuit tum Deus Pater, tum Deus Filius, puta Christus, ut docet Apostolus, I Cor. X, 9. Unde patet contra Arianos et Servetianos, Christum esse verum Deum ac Dominum omnium. Serpentes hi igniti dicuntur, non quod naturæ essent ignes, sed ab effectu, quod morsu suo tantum calorem inducerent, ut mors ab eis sibi uri viderentur; quos proinde Plinius *prestes* vocat: hi enim græce idem sunt quod hebraice *seraphim*; unde Vatablus *urentes* vertit: hebr. enim est *שֵׂרָפִים* *seraphim*, quo nomine vocatur primus ordo angelorum, ab ardore charitatis. Hos serpentes suscitavit Deus ex ipso Arabiæ deserto: ibi enim, uti et in Libya, abund-

(2) Vers. 3. Pro *interfecit*, hebr. est *deceperunt* eos *urbemque eorum*, id est, everterunt Israeliticorum urbes, quos nempe eo tempore capere poterant, non omnes. Cf. Jos. XII, 14; Jud. I, 16, 17.

dant. Unde Deut. VIII, 15, dicitur: «Ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu aduans, et scorpio, et dipsas.» Hinc et Cato apud Lucanum, lib. IX, de serpentibus deserti Lybiæ ait:

Serpens, sibilus, ardor, arena
Dulcia virtutis; gaudet patientia duris.

Porro serpentes, sive dracones, aliquando viros esse ignitos, id est, qui ignem comerent, narrat Historici. Lesneus, in sua *Scotia*, anno Domini 1538, refert apud Marchiam et Lando-viam, draconem quemdam tantos ignes vomuisse, ut is segetes et fruges incenderet; quocirca colonos pervigilare debuisse, ut eos assidue exstinguere.

Nota: Aptè se penitus puniuntur, qui serpentum virulentiam imitantur. Murmuratores enim et detractores: «acerunt linguam suam sicut serpentes,» inquit Psaltes, ac mordent in occulto ut serpentes. Iste ergo eis quasi carnifex dominatur serper s. E contrario humilem, mitem et obediendum Antonium metuebant et fugiebant serpentes, teste S. Athanasio in ejus Vita. Et Boas serpens obedivit pio et S. Hilarioni: cum enim homines et boves deglutiret (unde Boas est dictus), jussit ei S. Hilarion «pyram præparari, et oratione ad Christum missa, evocato precepit struem lignorum scandere; mox ignem ipse supplevit, immanemque bestiam concrenavit,» inquit S. Hieronymus in ejus Vita.

Sic Abbas Paulus manibus illesis tenebat aspidem, serpentes et scorpiones, eosque secabat per medium. Rogatus quomodo hanc gratiam accepisset, respondit: «Si quis possederit puritatem, omnia subjiciuntur ei, sicut Adæ quando erat in paradiso ante prævaricationem divini mandati,» ut habetur in *Vitis Patrum*, lib. VI, tit. 2, num. 11.

8. FAC SERPENTEM. — Hebraice fac *שרף* *seraph* (unde *seraphim* jam dicti vers. 6), id est serpentem ignitum, hoc est, qui habeat similitudinem serpentis igniti et urentis, qualis est serpens ex ære fabricatus: æs enim candet, et potius rubet instar ignis. Ita Vatablus. *Secundo*, factus est ex ære: si enim ex auro vel argento factus esset, fuisset ingentis et immanis pretii: erat enim ingens, ut mox dicam.

Et pone eum pro signo. — Hebraice, *pone eum super vexillum* (hoc enim significat hebræum *סֵמָן* *sem*), quasi dicat: Pone eum super hasta, vel pericula vexillari, ut sit instar signi et vexilli, quod ab omnibus videri possit. Unde sequitur serpentem hunc venum debuisse esse ingentem, atque alte admodum erectum, et, ut Christus ait, exaltatum fuisse, ut scilicet per tota castra, quæ vastissima erant, facileque per sex millaria extendebatur, a vulneratis circumquaque videri posset.

Nam, qui percussus (a serpentibus ignitis) as-

II.

PERKERT EUM, VIVET, — id est in vita servabitur, et sanabitur. Non quod serpens hic aeneus vin aliquam naturalem eous curandi haberet: hoc enim est impossibile, uti fuse hic demonstrat Abulensis; sed quod Deus, hoc signo viso, eos miraculose curaret. Fuit ergo hic serpens signum, simul et instrumentum morale hujus curationis.

Congruum autem signum erat serpens aeneus, potius quam bos aut ovis: quia Hebræi morsu erant, non a bobus, vel ovibus, sed a serpentibus,isque ignitis; aeneus autem colorem habet igneum, estque igne conflatus.

Allegorica et potissima causa fuit, ut serpens hic in ligno erectus significaret Christum in cruce erectum, tanquam noxium et scelatorum, ejus intuitu per fidem et contritionem, sanamur a lethalibus peccatorum moribus. Sicut enim serpens hic habebat formam serpentis, sed non venenum: ita Christus assumpsit formam peccatoris, sed non peccatum; hoc est enim quod Christus de se ait, Joan. cap. III, 14: «Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari (in cruce) oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.» Ita Theodoretus, Quæst. XXXIX, et Nyssenus De Vita Moysi, ante finem, et S. Augustinus, serm. 101 De Tempore, et Tertullianus, lib. De Idololatria, cap. v: «Effigies, ait, enei serpentis suspensi figuram designavit Dominica cruce, quæ a serpentibus, id est ab angelis diaboli, nos erat liberatura, dum per semetipsam diabolum, id est serpentem, interfectum suspendit.» Unde et veteres Hebræi docuerunt quod morsus, per serpentem antiquum Adæ nobisque illatus, sanandus esset in diebus Messie. «Non te piceat, inquit S. Bernardus, videre serpentem in patibulo pendentem, si vis videre regem in solio residentem.»

S. Antonius magnus contra dæmonum insultus athleta, rogatus a discipulis quænam arma valide et certo diabolicas impugnationes repellerent, respondit: «Signum crucis, et ardens in Christum fides, inexpugnabilis sunt viris Deo dicatis et abeneus murus, adversus dæmonum machinationes.» Testis est S. Athanasius in ejus Vita. B. Magdalena in antro suo ponens, tentata a spectris dæmonum, Jesum invocavit. Affuit S. Michael qui eos fugavit, et crucem in ore spulcra exivit, dicens: «Ne extimescas, custos tui est Altissimus.» Crucem ergo complexa, et ad crucem orans, in eaque Christum salutem suam contemplant, læte et pie ibi triginta annos pernoctavit.

«Cruce, inquit S. Augustinus, sermone in Parasceve, nobis totius causa beatitudinis est: hæc nos a cecitate liberavit erroris; hæc a tenebris reddidit luci; hæc debellatos reddidit quieti; hæc alienos Deo conjunxit; hæc peragrinantes cives ostendit. Hæc discordie amputatio est, hæc pacis firmamentum, hæc dæmonum omnium abun-

da largitio. Hodie crux fixa est, et saeculum sanctificatum est. Hodie crux fixa est, et demones dispersi sunt. Hodie crux fixa est, et mors subversa est. Hodie crux vicit, et mors victa est. Hodie diabolus vincit, et homo solutus est, et Deus glorificatus est. Idem, lib. *De Virg.*: «Inspicite, ait, vulnera pendens, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Haec quanta sint cogitate, haec in statera vestri cordis appendite, ut totus vobis figurat in corde, qui totus pro nobis in cruce fuit in cruce.»

Pie S. Bernardus, serm. 3 in *Canticis*: «Quam dulciter, ait, Domine Jesu, cum hominibus versatus es! quam abundanter multa magna bona hominibus largitus es! quam fortiter tam indigna, tam aspera et dura pro hominibus passus es! dura verba, duriora verbera, durissima supplicia. O duri et indurati et obdurati filii Adam, quos non emollit tanta flamma, tanta benignitas, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amator, qui pro vilibus sarcinulis tam pretiosas merces expendit!» Idem, serm. *De Passione Dom.*: «In passione Domini, ait, tria specialiter conveniunt inter: opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur: patientia singularis, humilitas admirabilis, sed charitas inestimabilis.»

Addit S. Augustinus serpentem hunc fuisse aeneum, ut significaret primo, divinitatem et eternitatem Christi: aeneum enim durissimum est, inextinguibile, et quasi aeternum; secundo, crucis Christi claritatem et gloriam, quae omnes gentes pervasit: Aene enim vasa, inter omnia metalla, maximum solent edere sonum et tintinnum; tertio, igneam charitatem tum Dei, tum Christi in cruce, tam dolore, quam amore nostri assi et tosti; hic enim aeneus serpens erat *saraph*, id est ignitus, ut dixi. Et hoc est quod S. Joannes, cap. iii, vers. 16, mox enndit, dicens: «Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.» Quae verba singula novum amoris argumentum et stimulum ingerunt, ut patet ea expendenti. Expendi ea ad Titum iii, 4. Christus ergo crucifixus est *saraph*, id est ignitus, urens, accendens, et comburens nos sua charitate. «Apte ergo aeneus serpens in ligno suspensus est, ut Dominus et in serpente mortuus, et in aere significaretur aeternus; videlicet, ut et indicaretur mortuus per humilitatem, et quasi esse aeneus per divinitatem,» ait S. Ambrosius, Ansburtus, lib. V in *Apoc.*, post initium.

Hac de causa Seraphinus ille specie crucifixi apparet S. Francisco, ei in manibus, pedibus, et latera quinque Christi vulnera, quasi sacra stigmata impressit, eumque totum in Christi crucifixi amorem transformavit, et seraphinum, imo

Christo confixum cruci effecit, ut deinceps novum mentis ardore, novo corporis martyrio aliud pene non sentiret, aliud non cogitaret, aliud non amaret, aliud non diceret quam, Da Domine, ut amore amoris tui moriar, qui pro amore amoris mei dignatus es mori. Vide S. Bonaventuram in ejus Vita.

Hunc serpentem aeneum, in memoriam tanti beneficii, Hebraei secum devexerunt per desertum in Chanaan, ibique mansit usque ad tempora Ezechiae regis Juda, qui eum, eo quod nuntius loco a plebe haberi et coli (ritum et modum eum colendi narrat Philastrius, haeres. *De aeneo serpente*, tomo V, pag. 40) inceperet, confringi iussit. eumque pro נחש נחש, *nechaset*, id est aeneo, per diminutionem et contemptum vocavit נחש נחש *nechustan*, vel *neestan*, id est aeneum, quod dicitur: Quid putatis, o miseri Iudei, parum vobis habere divinitatem? aeneum hunc serpentem esse Deum? IV Reg. xviii, 4.

11. UNDE EGRESSI FIXERE TENTORIA IN JEABARIM, — Hebraice est בני העברים *beni haabrim*, quod Chaldaeus accipit, non ut proprium, sed ut appellativum, veritque, *juxta vadum transeuntium*, scilicet in deserto.

14. UNDE DICITUR IN LIBRO BELLORUM DOMINI. — Fuit hic vetus liber ante Pentateuchum conscriptus, sed intercidit, sicut et libri Henoch, Gad, Nathan; addo, et multorum aliorum, quorum meminit Scriptura. Ita S. Augustinus, *Quest. XLII*, et Rabanus. Unde patet librum hunc fuisse propheticum; prophetia enim futuram victoriam sub Mose contra Amorrhæos, ut patet vers. 24. Posset tamen quis et forsitan verius dicere librum hunc posterius esse conscriptum, ut sic facit, vera. 14, idem sit, quod sic fecit: videntur enim haec ab alio quopiam, qui Mosis diaria haec digessit, illi esse intexta, uti dixi in proemio Geneseos. Sic enim Proverbia Salomonis ab eo sparsim scripta, ab alio collecta, et in unum librum Proverborum digesta esse satis patet ex cap. xxv *Proverb.*, vers. 1. Perperam ergo Eugubinus vertit, *ideo dicitur in commemoratione bellorum Domini*.

Allegorice, Rupertus hunc librum celestem accipit, puta notitiam Dei, in qua conscripta est fides Evangelica; et per oppositum illi torrentes Arnon, accipit eloquentiam haereticorum. Arnon enim significat maledictionem eorum.

SICUT FECIT IN MARI RUBRO, SIC FACIET IN TORRENTIBUS ARNON. — Vatablus vertit, *urbem Vahab* (scilicet delevit, vel expugnavi Deus) in turbine, et torrentes qui adjacent Arnon. Favent ei Septuaginta; vertunt enim, *propter hoc dicitur in libro: Bellum Domini combussit Zoob, et torrentes Arnon*. Ubi nota: Pro Vahab, Septuaginta legunt *Zoob*, scilicet pro *vau* legerunt affine *zain*, idque cum aliis punctis, Verum melius vertit Noster, eique consentit Chaldaeus: nam *והב* *vahab* positum est pro *והב* *vahab*, id est *dedit*. Sic ergo ad verbum

Asena
serpen-
tem con-
frigit
Eze-
chias.

Primus
hujus lo-
ci senas
et geni-
tus.

habent Hebraei, *qua dedit, vel fecit in mari Rubro, sic (vau enim copulativum, cum similia connectit, significat sic, sicut) eadem in torrentibus Arnon, supple faciet*.

Jam omnia sententiarum varietate, sensus est, q. d. Sicut Dominus pugnavit pro Israele contra Aegyptios in mari Rubro: ita et faciet, id est fecit, in Arnon, pro Hebraeis pugnando et devincendo Sehon regem Amorrhæorum, q. d. Ideo recte dixi vers. 13, Arnon prominere in finibus Amorrhæi, quia ibi casus est Sehon Amorrhæus, vosque, o Hebraei, occupastis ejus ditionem, usque ad confinia Moab, ut patet vers. 24. Nam

VERS. 15. SCOPULI TORRENTIUM ARNON INCLINATI SUNT (inclinantur) UT REQUIESCERENT (et requiescunt) IN AR (ita enim legendum est cum Hebraeo, Chaldaeo, Septuaginta, non Arnon, ut legunt Biblia Regia et Plantiniana: quae civitas est Moabitum, ut patet *Deuter.* ii, 29; ideoque recumbunt) IN FINIBUS MOABITARUM, — q. d. Scopuli Arnon contermini sunt, et prominent in Ar, urbe Moab: unde patet Arnon et Amorrhæos conterminos esse Moabitis; ac consequenter, quod vos, o Hebraei, occupando Arnon et ditionem Sehon Amorrhæi, pertingatis usque ad confinia Moab: omnia enim haec pendunt ab illa sententia vers. 13: «Siquidem Arnon terminus est Moab, divideas Moabitis et Amorrhæos,» eamque explicant.

Secundo, Hebraei, quos sequuntur: Lyranus, Abulensis, Hugo, Adrichomius et alii, tradunt, Amorrhæos in hisce scopulis Arnon fuisse Hebraeis insidiatos, dum illac transirent; sed a Deo miraculose inclinatorum fuisse hosce scopulos, et corruisse super ipsos Amorrhæos, itaque iis oppressis, liberos evasisse Hebraeos, eque hisce verbis significari, *scopuli torrentium inclinati sunt*, etc. Sed cupere hujus traditionis antiquiorem habere auctorem: mirum enim videtur Mosen tantum miraculum hic silentio preterisse, praesertim cum ipse pugnam et victoriam de Amorrhæis enarrat vers. 23.

Tertio, Vatablus Hebraicum *אסעד* *asced* vertit *effusiones*, q. d. Deus expugnavit effusiones torrentium, id est regionem Amorrhæorum, per quam effundunt et defluunt amnes, ab Arnon usque ad Ar, defluuntque in regionem Moabitidem. Verum potius credendum est S. Hieronymo et Hebraeis, qui *asced* vertunt *scopuli*. Primus ergo sensus planus et genuinus videtur (1).

(1) «Propterea in libro bellorum Joab (qui qualis fuerit non constat) memoratur: Vahabum in Supha, et torrentes Arnonis, et defluxum torrentium, qui defecit ad habitationem, soles Aris, et nititur finibus Moabiticis, id est, tangit fines Moabitum. Quam haec duo commata e medio contextu libri, supra citati depraevia sint, non est quod mireris, sensum perquam obscuro et imperfectum esse. Illud nomen facile intelligitur, haec eam causam a scriptore esse alata, ut Arnonem Moabitum fines praeterlabi appareat. Pro *אסעד* aliquot libri uno vocabulo legunt *אסעד*, id quod jam Kimchius in libris veteribus se reperisse testatur est. Hoc autem esset

46. EX EO LOCO, — intellige *digressis*; unde hebraice est, et exinde ad puteum, scilicet venerunt.

APPARUIT PUTEUS, SUPER QVO LOCUTUS EST DOMINUS AD MOYSEN: CONGREGA POPULUM, ET DABO EI AQVAM. — Hinc videtur populum laborasse siti et aquarum penuria; unde Mosen pro ea levanda rogasse Dominum, qui exoratus ostendit ei puteum, dicens: Congrega populum ad puteum hunc, et ex eo dabo ei aquam. Similes aposiopes Hebraei crebrae sunt in Scriptura.

17. TUNC CECINIT ISRAEL CARMEN ISTUD: ASCENDAT PUTEUS. — «Puteus,» id est aqua putei, q. d. Continuo ebulliat et ascendat aqua e fundo putei, ut omnes nos ex eo bibere possimus, aequae ac jumenta nostra. Est hoc carmen gratulatorium exultantium de tanto beneficio et miraculo, qualia multa sunt in Scriptura.

CONCINERANT. — Hoc per parenthesis intercepit et accipit: nam interrumpit ipse carmen; quae enim proxime sequuntur, sunt verba carminis jam inchoati, illudque complent. Chaldaeus tamen, Septuaginta et recentiores, pro *אנו לא* *anu la*, id est *concinerant de eo*, aliis punctis legunt in imperativo *אנו לא* *anu la*, id est *concinite illi*, q. d. Huic puteo gratulamini, et applaudite, illique hymnum concinite; et sic haec verba ad carmen pertinent.

18. PUTRUS, QUEM FODERUNT PRINCIPES, ET PARAVERTUNT DUCES MULTITUDINIS, IN (id est cum) DATORE LEGIS (id est Mose) ET IN (id est cum) BACULIS SUI. — Hinc videtur quod Deus ostenderit Mosi fontem, sive venam aquarum, quam Moses et principes populi, suis baculis, id est ligonibus, terram circumfodiendes, dilatarent et profundiorum effecerunt, ut esset instar putei.

DE SOLITUDINE, MATTHANA, — q. d. De solitudine in Mathana profecti sunt Hebraei, ut addunt Biblia Regia et Plantiniana, et patet ex seq.

19 et 20. DE MATTHANA IN NAHAIL: DE NAHAIL IN BAMOTH. DE BAMOTH, VALLIS EST IN REGIONE MOAB, IN VERTICE PHASGA (id est de Bamoth incipit vallis Moab, quae est in, id est juxta, verticem montis Phasga), quod (Phasga) respicit contra desertum, — q. d. Hebraei jam venerant ad fines deserti, scilicet ad vallem regionis Moab, quae est juxta Phasga.

Tropologice, inquit Rupertus, significatur hic ille qui meritis et gratia proficiunt. Mathana enim hebraice idem est quod domum descendens, scilicet a Patre luminum: ex quo primo ascendunt in Nahail, id est in hereditatem, vel possessionem Dei, per activae vitae virtutem; deinde in Bamoth, id est in excelsa, scilicet contemplativae vitae. De Bamoth haec vallis est, scilicet humilitatis: haec enim nascitur ex consideratione et con-

Itipal verbi *והב* *vahab* *dedit*. Sed vix dubium est, *אסעד* esse accusativi notam, *אסעד* *asced* vero nomen loci aut torrentis. » Haec Maurer ad h. l.

templatione tam Dei, quam sui, eaque est iuxta verticem Phasga, hoc est iuxta altam sapientiam et facundiam: hanc enim docet humilitas (nam Phasga hebraice idem est quod *os multum*), idque contra desertum, id est contra inania desertoris diaboli mendacia.

Hinc etiam proverbium est apud Hebræos, *ex Nahaliel Bamoth*, hoc est, ex virtute et pietate oritur celsitudo et gloria. Virtus enim est quasi hæreditas et possessio Dei, quam significat *Nahaliel*.

Porro, Chaldeus hæc accipit, non ut nomina propria, sed ut appellativa, refertque ad puteum, de quo vers. 16. *Matthana* enim hebraice idem est, quod datum, vel donum. *Nahaliel* est torrens. *Bamoth* sunt colles; sic ergo *ipse* vertit: «Ex eo tempore quo datus est eis (puteus), descendit cum eis ad torrentes, et de torrentibus ascendit cum eis ad collem, et de colle ad vallem, quæ est in agris Moab,» quasi hic puteus miraculose quaquaversum secutus sit Hebræos. Chaldeum sequuntur, eoque se tuerunt multi alii, qui dicunt petram dantem aquas instar fontis, vel putei, revera conatam esse Hebræos, idque significare Apostolum, I Cor. x, cum ait: «Bibebant autem de spiritali consequente eos petra,» qua de re ibidem dixi. Certe doctissimo Bellarmino et aliis videtur hæc esse fabella Judaica.

21, 22 et 23. MISIT AUTEM ISRAEL NUNTIOS AD SEHON REGEM AMORRÆORUM, Dicens: OBSECO UT TRANSIRE MIHI LICEAT PER TERRAM TUAM, etc.; QUI CONCEDERE NOLLIT. — Deuter. cap. II, vers. 24 et seq., ubi hæc fusiùs narratur, dicitur Deus induxisse Sehon, ne transitum daret. Volebat enim Deus regionem Sehon, æque ac Og regis Basan, dare Israelitis: utramque enim se Hebræis datum promiserat, Genes. xv, 20. Ibi enim per terram Raphaim, intelligit terram Og gigantis. Notandum est, ait S. Augustinus, *Quæst. XL*, «quomodo hic ab Hebræis iusta bella gerebantur: innoxius enim transitus eis negabatur, qui iure humanæ societatis æquissimo patere debebat;» quamquam hæc tanta belli prætextus fuit, et occasio. Nam vera causa fuit promissio et donatio Dei, de qua jam dixi.

23 et 24. PUGNAVITQUE (SEHON) CONTRA EUM (ISRAELEM), A quo PERCUSsus EST: ORB GLADI, — id est in acie gladii. Acies enim gladio est id, quod homini os. *Secundo*, «in ore,» id est in occasione, hoc est, per occasionem gladii; ita Septuaginta. Sicut enim os devorat panem, ita gladius devorat, occidit et consumit homines.

24. ET POSSESSA EST (ab ISRAELE) TERRA EJUS (SEHON) AB ARNON USQUE JEBOC, ET FILIOS AMNON: QUIA FORTI PRESIDIO TENDANTUR TERMINI AMMONITARUM. — Nota *quæ*, *q. d.* Ideo Israelite, occupantes ditionem Sehon, non invaserunt Ammonitas vicinos, sed ibi stiterunt: quia Ammonite valido presidio se contra Israelitas communiverant. Fuit et alia potior causa, quia scilicet Deus vetuerat eos invadi,

II, 9.

25. TULIT ERGO (a Sehon) ABSTULIT, et in suum dominium transtulit ISRAEL OMNES CIVITATES EJUS, ET HABITAVIT IN URIBUS AMORRÆI (ea partitione inter duodecim tribus, quæ recensetur cap. xxxii), IN HESEBON SCILICET, ET VICULIS EJUS. — Hebraice, et filiabus ejus. Hebræi enim urbes et vicos metropoli subjectos vocant *filias*, per metaphoram, eo quod a metropoli sua dependeant, uti filie a matre (1).

26. URBS HESEBON FUIT SEHON REGIS AMORRÆI, QUI PUGNAVIT CONTRA REGEM MOAB, — et pugnando extorsit ipsi Hesebon, cæterasque urbes ejus, usque ad Arnon, patet ex Hebræo. Occurrit hic Moses tacite objectioni; dicit enim quis: Quomodo Hebræi occuparunt Hesebon, urbem Moabitaram, cum Deus eis vetuisset pugnare contra Moabitas? Respondet, quod Hesebon amplius non erat Moabitaram, sed Amorrræorum: nam illum eis ademerat Sehon, jure belli, per quod ex jure gentium transferatur dominium, sicut per venditionem, ut patet ff. *De justit. et jur. in leg. Ex hoc jure*. Hinc tamen rex Moab, post trecentos annos, extorsit ipsi Hesebon, cæterasque urbes ejus, ut patet, revera conatam esse Hebræos, idque significare Apostolum, I Cor. x, cum ait: «Bibebant autem de spiritali consequente eos petra,» qua de re ibidem dixi. Certe doctissimo Bellarmino et aliis videtur hæc esse fabella Judaica.

27. DICITUR DICITUR IN PROVERBIO: VENITE IN HESEBON. — Proverbium hoc est carmen proverbiale, sive epinicion, quale da urbius, vel hostibus devictis miles aliove rhythmo solent pangere, præstitit in tragedia, quale est illud de Davide vincente Goliath: «Percussit Saul mille, et David decem millia,» I Reg. xviii.

EDIFICETUR ET CONSTRUATUR CIVITAS SEHON, — *q. d.* Edificetur civitas Hesebon, quæ Moabitibus adempta, capta et vastata est a Sehon rege Amorrræorum, ut scilicet Sehon in ea sibi et Amorrræis regiam constituat. Nam ex vers. 30 liquet, Moabitis dominatos esse urbi Hesebon, et in ea habuisse suos milites præsidarios; sed Sehon illos occidit et expulit, sequæ absolutum Hesebonem regem constituit, indeque quasi ignis prosperitatis, et totam Moabitudinem combussit, vastavit, sibi subiecit. Vide *Jerem. cap. xlviii, 43*; unde et sequitur:

28. IGNIS EGRESSUS EST DE HESEBON, FLAMMA DE OPPIDO SEHON, ET DEVORAVIT AB AMORRÆIS, ET HABITATORES EXCELSORUM (qui habitabant in locis excelsis) ARNON, — *q. d.* Sehonis victoria, oppressio et subversio vastans totam Hesebon, pervagata est circumquaque, usque ad urbem Ar, quæ

(1) Abulensis temporibus urbe Hesebon fuit metropoli provincie *Balka*. Vocat eam *Chosban*. Ruinas illius urbis visit Burckhardt. *Travels in Syria*, etc. pag. 365.

Urbes
vocantur
filie,
quæ?

Rex Moab
ab
Jephthe
repetit
Hesebonem,
quo
jure?

est in Moab, et usque ad Arnon, quod est ei confine. Hic ergo Hesebon vocatur oppidum Sehon, quasi victoris; more enim rhythmus Hebræi et poetici, hic versus idem dicit et repetit, sed aliis verbis; idem enim est a ignis egressus est de Hesebon, a quod est flamma de oppido Sehon (1).

29. VE TIBI, MOAB! PERISTI, POPULE CHAMOS. — *q. d.* Peristi, o Moabite, qui colitis idolum Chamos, III Reg. xi, 5; nec Chamos vester potuit vos ab hac clade liberare.

Nota: Sehon non perdidit, nec subegit omnes Moabitas: nam Balac eodem tempore adhuc regnabat in Moab, ut dicitur cap. seq., vers. 4; sed tantum perdidit Hesebon, et loca ei vicina, eorumque incolæ, Moabitis antea subjectos.

Censent perit linguarum Chamos fuisse Bacchum, deum temulentie, indeque dici Græcum *κόμος*, et Latium *comessari* et *comadia*. Vide dicta ad Rom. xiii, 13.

DEBIT, — scilicet Chamos, id est dari, capi et occidi permisit filios Moab, sibi devotos, a Sehon rege Amorrræorum.

30. JUGUM IPSORUM (Moabitaram, quod ipsi imposuerant incolis Hesebon) DISPERIT AB HESEBON USQUE DIBON. — Chaldeus vertit, *regnum cessavit ab Hesebon, ablata est potestas a Dibon*. Hebræa habent, *lucerna*, id est gloria regni, eorum, Moabitaram, perit ab Hesebon.

LISSI PERVENERUNT IN NOPHE, — lassi scilicet ex fuga. Nam Hebræice est, *fugientes* (scilicet ex clade Hesebon per Sehon illata) *venerunt in Nophe*. Hebræum enim *נָסוּ* *nasim*, si scribatur per *sin*, quod idem est cum *samech*, significat fugientes; sin scribatur per *schin*, significat uxores; et sic legerunt Septuaginta. Tertio, Chaldei et recentiores *nascim* deducunt a *נָסַם* *scamam*, id est desolavit, vastavit, vertuntque *vastavimus*, scilicet Moab usque ad Nophe. Hic finitur rhythmus, sive carmen victorale de capta Hesebon et Moab a Sehon (2).

(1) T5 et habitatores excelsorum Arnon appositio esse videtur, continens descriptionem Moabitaram.

(2) *Jaculus confectus* eos (1 pers. plur. fut. cal. verbi *יָרָה* *jaculatus* est, præfixo *vay* conversivo). Perit Hesebon usque ad Dibonem. Desolavimus (1 pers. plur. fut. hiphil verbi *נָסַם*). Forma est Chaldaica, *dagesch* inserto primo radicali usque ad Nophe: quod (scilicet extenditur) usque ad Medaba, vastavimus. Sed *נָסַם* a *Masoreth* ut *inspectum* est, notatum puncto extraordinario litteræ *ay* appositum, quo videtur indicare voluisse, eam in aliis *edibus* d-esse. Ac sane in codice Samaritano legitur *נָסַם*, et Alexandrini habent *נָסַם*. Qua adscita lectione ver-

32. MISITQUE MOYSES QUI EXPLORARENT JASER, CUIUS CEPERUNT VICULOS, ET POSSEDERUNT HABITATORES. — «Possederunt,» id est subegerunt occidendo, vel fugando habitatores sive incolæ Jaser; nam non poterant eos Hebræi in dedicationem accipere. Iusserat enim Deus omnes Chanaanos occidi et exterminari, Deut. xx, 16; unde Chaldeus et Septuaginta vertunt, *ejecerunt*: Hebræum enim *וָיָרָא* *Jarus* est ex verbis contrarie significationis; unde significat tam possidere et hereditare, quam ejicere et hereditate depellere.

33 et 35. OCCURRIT EIS OG REX BASAN, etc.: PERCUSSERUNT Igitur ET HUNC CUM FILIIS SUIS, UNIVERSUMQUE POPULUM EJUS USQUE AD INTERNECIONEM, — ita scilicet, ut non relinquerent aliquem vivum superstitem, uti habent Hebræa et Septuaginta. Notat Masius in *Josue* xii, Chaldeum passim per *Basan* vertere *Matan* vel *Matanan*, quia posuit litteram *mem* pro *beth* (utque enim est littera labialis, ideoque affinis et commutabilis), quod etiam apud Græcos non est insolens. *Secundo*, per *schin* posuit *tau*, quod Chaldeis est solemne (3).

Audi hic, et ride lepida, imo stolidam fabellam Thalmudicorum, de immensa magnitudine hujus Og, ejusque strage. Og, inquit, maximus fuit gigas, qui adventantibus Hebræis, montem duarum leucarum eradicavit, et in caput suum imposuit, ut Hebræos omnes uno montis hujus jactu obrueret: Deus autem misit formicas, quæ montem perforantes, cum descendere fecerunt usque ad humeros Og; mox crescentibus ejus dentibus ad decem cubitos, non potuit montem a se projicere. Id videns Moses, qui altus erat decem cubitos, accepit securim decem cubitorum, atque in Og insiliit ad decem cubitos, pertigitque ad juncturam tibie ejus cum pede, ibique eum percussit et occidit, monte simul in eum cadente. Tante enim molis fuit Og, ut in ejus mortui tibiæ cervus ingrediens, in ea oberarit per medium diem, quo illum in tibia hac insecutus est venator. Referunt hæc Lyrans et Abulensis, *Quæst. XXVII*. Vide hic quæ de Judæis verum sit illud Davidis, *Psal. LXVIII, 23*: «Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum: obsecratur oculi eorum, ne videant.»

tendum erit, ignis belli usque ad Medaba sevit. Urbs *Medaba* ruderat describit Burchardus, op. cit. p. 366.

Vers. 31. *Insolentia*. Id est consedi, castra posui.

(3) Ceterum Basan, Græcis *Barycia* vel *Barycia*, regio erat trans Jordanem inter Jabbocum et Arnonem pascuis felicitissima.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Balaam vocat Balaam, ut maledicat Hebraeis; eum, primo, prohibet Deus; secundo, obire permittit; obit ille, sed cum animo maledicendi Hebraeis: unde, vers. 22, ab angelo, per os asinae loquente, corrigitur.

1. Profectique castrametati sunt in campestribus Moab, ubi trans Jordanem Jericho sita est. 2. Videns autem Balac filius Sefhor omnia quae fecerat Israel Amorrhæo, 3. et quod pertinuissent eum Moabitæ, et impetum ejus ferre non possent, 4. dixit ad majores natu Madian: Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quo modo solet hos herbas usque ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. 5. Misit ergo nuntios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, ut vocarent eum, et dicerent: Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiem terræ sedens contra me. 6. Veni igitur, et maledic populo huic, quia fortior me est, si quo modo possim percutere et ejicere eum de terra mea: novi enim quod benedictus sit cui benedixeris, et maledictus in quem maledicta congereris. 7. Perrexeruntque seniores Moab, et majores natu Madian, habentes divinationis pretium in manibus. Cumque venissent ad Balaam, et narrasset ei omnia verba Balac, 8. ille respondit: Manete hic nocte, et respondebo quicquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balaam, venit Deus, et ait ad eum: 9. Quid sibi volunt homines isti apud te? 10. Respondit: Balaam filius Sefhor rex Moabitarum misit ad me, 11. dicens: Ecce populus qui egressus est de Ægypto, operuit superficiem terræ; veni et maledic ei, si quo modo possim pugnans abigere eum. 12. Dixitque Deus ad Balaam: Noli ire cum eis, neque maledicas populo, quia benedictus est. 13. Qui mane consurgens dixit ad principes: Ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum. 14. Reversi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam venire nobiscum. 15. Rursum ille multo plures et nobiliores quam ante miserat, misit. 16. Qui cum venissent ad Balaam dixerunt: Sic dicit Balac filius Sefhor: Ne cuncteris venire ad me. 17. Paratus sum honorare te, et quicquid volueris dabo tibi; veni, et maledic populo isti. 18. Respondit Balaam: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti et auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, ut vel plus, vel minus loquar. 19. Obsecro ut hic maneatis etiam hac nocte, et scire queam quid mihi rursum respondeat Dominus. 20. Venit ergo Deus ad Balaam nocte, et ait ei: Si vocare te venerunt homines isti, surge, et vade cum eis; ita duntaxat, ut quod tibi præcepero, facias. 21. Surrexit Balaam mane, et strata asina sua profectus est cum eis. 22. Et iratus est Deus. Stetitque Angelus Domini in via contra Balaam, qui insidebat asinae, et duos pueros habebat secum. 23. Cernens asina Angelum stantem in via, evaginato gladio, et illam percutit, et ita per agrum. Quam cum verberaret Balaam, et vellet ad semitam reducere, 24. stetit angelus in angustiis duarum maceriarum, quibus vineae cingebantur. 25. Quem videns asina, junxit se parieti, et attrivit sedentis pedem. At ille iterum verberabat eam: 26. et nihilominus angelus ad locum angustum transiit, ubi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deviare, obvisus stetit. 27. Cumque vidisset asina stantem angelum, concidit sub pedibus sedentis, qui iratus, vehementius caedebat fuste latera ejus. 28. Aperuitque Dominus os asinae, et locuta est: Quid feci tibi? cur percussisti me? ecce jam tertio. 29. Respondit Balaam: Quia commueristi, et illusisti mihi; utinam haberem gladium ut te percuterem! 30. Dixit asina: Nonne animal tuum sum, qui semper sedere consuevisisti usque in præsen-

tem diem? dic quid simile unquam fecerim tibi. At ille ait: Nunquam. 31. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, et vidit angelum stantem in via evaginato gladio, adoravitque eum pronus in terram. 32. Cui angelus: Cur, inquit, tertio verberas asinam tuam? Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est via tua, mihi que contraria. 33. et nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidissem, et illa viveret. 34. Dixit Balaam: Pœcavi, nesciens quod tu stares contra me; et nunc si displicet tibi ut vadam, revertar. 35. Ait angelus: Vade cum istis, et cave ne aliud quam præcepero tibi loquaris. Ivit igitur eum principibus. 36. Quod cum audisset Balac, egressus est in occursum ejus in oppido Moabitarum, quod situm est in extremis finibus Arnon. 37. Dixitque ad Balaam: Misi nuntios ut vocarem te, cur non statim venisti ad me? an quia mercedem adventui tuo reddere nequeo? 38. Cui ille respondit: Ecce adsum; numquid loqui potero aliud, nisi quod Deus posuerit in ore meo? 39. Perrexerunt ergo simul, et venerunt in urbem, quæ in extremis regni ejus finibus erat. 40. Cumque occidissem Balac boves et oves, misit ad Balaam, et principes qui cum eo erant, munera. 41. Mane autem facto, duxit eum ad exelsa Baal, et intuitus est extremam partem populi.

1. PROPECTIQUE CASTRAMEATI SUNT IN CAMPESTRIBUS MOAB, — quæ olim fuerant Moab, jam autem erant Schon, et eo oculo erant filiorum Israel. Secundo, Moab, id est, quæ conjuncta erant Moab; unde Septuaginta vertunt, ad Occidentem Moab, scilicet ex adverso Jericho, uti sequitur. Jam enim Jordani et Jericho, ipsique Chanaanæ vicinissimi erant Hebræi (1).

2 et 3. VIDENS AUTEM BALAC (rex Moab, ut patet vers. 4) JUD PERTINUISSENT EUM (Israel) MOABITIS (sibi subditi), ET IMPETUM EJUS FERRE NON POSSENT. — Hebraice, quod angustiantur a facie Israel.

4. DIXIT AD MAJORES NATU MADIAN. — Madianitæ enim sunt vicini Moabitæ: hosce ergo concepit Balac rex Moab, ut secum resisterent Israelitis adventantibus; tam ergo Madianitæ, quam Moabitæ, pugnarunt contra Judæos; sed soli Madianitæ puniti et cæsi sunt, cap. xxv, 17, et cap. xxi, vers. 2, quia Deus volebat tangi Moabitæ et Ammonitæ, propter justum Loth, cujus ipsi erant posterii, Deut. ii, 9.

ITA DELEBIT (hebraice, ita lambendo absumet) HIC POPULUS OMNES, etc., QUO MODO SOLET BOS HERBAS USQUE AD RADICES CARPERE, — q. d. Hebræi non subigant sibi populos, uti solent facere aliæ gentes, sed omnes occidunt et absumunt, uti hos herbas: ergo agile, o Madianitæ, non tantum regioni vestre, sed et vici omnium vestrum consulite; agitur enim hic de pelle omnium. Inile ergo consilia, et mecum vires conjungite, ut Hebræorum vires a nostris cervicibus avertamus. Origenes, hom. 11 in Exod., legit: « Quia sicut vitulus abtingit in campis herbam virentem, ita ablinget populus hic populum qui super terram est; per

quod (ait) ut a majoribus accepimus, indicatur (mystice) populum Dei non tam manu et armis, quam voce et lingua pugnare, id est orationem ad Deum fundendo. »

5. MISIT ERGO NUNTIOS AD BALAAM FILIUM BEOR ARIOLUM. — Pro ariolum, Chaldeus et Septuaginta retinent nomen Hebræum quasi proprium loci vertuntque, ad Pethoram Syria. Ita enim omnes Hebræi illud accipiunt, Deuter. cap. xxiii, 4, in Hebræo; utroque enim modo hoc nomen accipi potest, ait Eugubinus (2).

Quæres, qualis propheta fuit Balaam, an Dei, an diaboli? Respondet Eugubinus fuisse prophetam Dei, æque ac Sibyllas, et Mercurium Trismegistum apud Ægyptios; qui tametsi peraque vera occinerint, idololatras tamen fuerunt, qualis fuit et Zoroastres apud Persas, et Orpheus apud Græcos, apud Hyperboreos Abaris, et Zamolxis apud Getas: quancumque de his non ita constat, sicut de Mercurio et Sibyllis. Hæ enim non Judææ, sed Gentiles fuerunt, æque ut Balaam, atque ob meritum virginitalis obtinuerunt a Deo donum prophetiæ, uti docet S. Augustinus. Secundo, quia Balaam prophetarum hic quæsitivus Deum, Deus illi occurrit, et per eum oracula dedit, ut patet

(2) Recte Simonis καὶ βαλὴν deducit βαλὴν deglutire, et quæ populus, ut Balaam idem sit quod hominum vorator. Alterum γὲν excluditur, eodem modo quo γὲν in formatione vocis Jerusalem, a γὰρ possidet, et γὰρ par, possessio pacis seu pacata, ut post Robinson emendat Ewaldus. Balaami pater vocabatur βαλὴν, a βαλὴν, vorare, deglutire. Talia nomina his data fuisse ob terrarum divinatoria artis, multi probabiliter censent; nam magicam artem in hac familia fuisse hereditariam, imo omnibus urbis Pethor incolis communem, haud vero absimile est; per enim est interpretari somnia, assignata solvere. Quod de vocis Balaam etymo diximus, confirmat Neandri sententiam. scil. Nicolaitarum (a βαλὴν et νεκρός, spiritum vitæ) nomine, Apoc. ii, 13-17, non designari discipulos aliquos hæreticos cui nomen Nicolaus, sed istud nomen esse symbolicum, seu ἀντικειμενικόν, adhiberi, et quidem cum respectu ad Balaamum.

(1) De tota hac pericopa et Balaami vaticinio vide Patritium, de interpretatione S. Scripturarum, lib. 11, Quæst. VII; Meignan, Les prophètes Moabiques, p. 458 seqq.; Hengstenberg, Geschichte Balaams und sein. Weissagen, Berl. 1844.

cap. XXIII, 3. *Tertio*, quia Hebraei, teste Ruperto, et Auctore Commentariorum in *Job*, cap. XXXII, qui exstat inter opera S. Hieronymi (sed non est S. Hieronymi), tradunt Balaam fuisse amicum S. Job, qui in lib. *Job* vocatur Eliu, eumque fuisse virum sanctum et prophetam Dei, qui postea propter inobedientiam et desiderium munerum, dum Israeli maledicere cupit, divini, vel arioli vocabulo sit nuncupatus.

Verum dico Balaam fuisse prophetam non Dei, sed diaboli. Hunc enim significat nomen *ariolus*, ut patet; unde Balaam fuisse magum, docent S. Cyrillus, Theodoretus, Augustinus, Ambrosius, Nysenus, Procopius et Rabanus, quorum loca citabo cap. XXII, 3. *Secundo*, quia Balaam quaesivit aurum, ut patet cap. XXIV, 1, et ad illud captandum septem aras exstruxit ipsi Baal, eique victimas immolavit, ut patet cap. XXII, vers. ult. et cap. XXIII, 4. *Tertio*, quia voluit ipse maledicere Israeli, et ad hoc captavit hanc avaritiam et vaticinia diaboli; sed Deus per diabolo ei occurrit, eumque invitum benedicere Israeli coegit. Fuit ergo ipse magus, et demonis alioquin querebat, eumque consulere, et ab eo edoceri solebat. *Quarto*, Balaam non fuisse Eliu patet *Job*. XXXII, 2, ubi Septuaginta dicunt Eliu fuisse ex regione Ausitidis, id est, fuisse Idumaeum; Balaam vero fuit ex Mesopotamia, ut patet *Deut.* XXIII, 4. Denique Balaam fuisse hominem impium et perversum patet, non tantum ex mala ejus voluntate, qua maledicere voluit Hebraeis; sed etiam ex scandalo fornicationis et idololatrie Beelphegor, quod eis objicit: unde et iuste ab eis occisus est, ut patet cap. XXXI, vers. 8 et 16 (1).

(1) Ita et Patritius, op. cit. tom. II, pag. 449: «Constat quidem, ait, Balaamum ariolum fuisse (*Job*. xii, 22), et avaritia captasse (*Nam*. xiv, 1), atque adeo in hac re, quam Balac rex Moabitum ipse demandaverat, gerenda contra Israelitas, et postquam, non regis iussa faceret, pluribus Deus obstitit, etiamsi compertum insper plane haberet fore, ut non alia agere aut loqui posset, nisi quia Deus vellet. Neque obest quod Petrus prophetam illum vocet (*II Petr.* II, 16), quum saepe hoc nomine etiam, qui veri prophetae nequaquam sunt, appellentur (*Deut.* xii, 1, 3, 5). Neque quod Deum consuluerit: voluit enim et Israelitarum, ad quos diris devotos vocabatur, nomen consulere, quippe cuius terram omnes illas regiones iam pertranserat» (*Exod.* xv, 13-16; omnes illas regiones iam pertranserat). *Deut.* II, 5; tum simul et aurumque ille quaesivit. Neque demum obstat, quae Balaam de se loquitur: hanc enim pertinent ad oracula, quae tunc divino numine edebat.

Addit: «Vera quippe oracula, divino inquam numine edita, ea ceteroquin fuisse, quae Balaam protulisse narratur, historiam illam legentibus apparet manifestum. Nam propositum erat Balaamo Israeliis mala precari, utique id exsequeretur, ex illa regione adveniens, vocatus a rege Moabitum, magis premis atque honoribus allectus, nulla vero spe posita in Israelitis, a quibus demum necatus est (*infra* XXI, 8; *Job*. xii, 22): qui igitur heri potuit, ut, contra ac sibi propositum fuerat, Israelitis iterum, tertio et quarto benediceret? Quia nimirum Deus ipse agebat, id sane eis confirmant, quae Balaam

QUI HABITABAT SUPER (Juxta) FLUMEN. — Euphratem scilicet, ut veritatem Chaldaeus, qui est fluvius Mesopotamiae, quique antonomastice in Scriptura dicitur *flumen*, tum ob sui magnitudinem, tum quia notissimus erat Hebraeis. Euphrates enim erat: Hebraeis a Deo datus terminus terrae promissae, ut patet *Josue* I, 4. Nam Balaam fuit Mesopotamius, ut jam dixi: unde et cap. XXII, 7, ipse ait se de Aram vocatum esse; Mesopotamia autem hebraice dicitur *Aram naharaim*, id est Aram, sive Syria, quae inter duos fluvios, scilicet Euphratem et Tigrim, interiacet, huiusque dicitur. Fuit ergo Balaam ex Mesopotamia vocatus a Balac in Moab, eumque inde ad suos cogitare redire, migravit in Madian (invitatus forte a Madianitis, ut hic a Balac), ibique cum aliis Madianitis occisus est, eo quod cum iis se rursus opposuisset Hebraeis, ut patet cap. XXXI, 8. Ita Abulensis, Vatablus et alii; licet Andreas Masius in *Josue* XIII, 23, putet Balaam fuisse Madianitam origine, quae sententia non est probabilis.

SUPER FLUMEN TERRE FILIORUM AMMON. — Puta super, id est juxta Euphratem; nam Euphrates Ammonitis preterlabitur (2). Hebraice pro *Ammon* est *רמון* *ammon*, id est populi sui: ita Septuaginta, Chaldaea et recentiores. Sed hic sensus est inanis et tautologus: quis enim nescit Balaam habitasse in populo suo? Melius ergo notum Interpretes, ex aliis Hebraeis exemplaribus legit *Ammon*, vel per *Ammon* intellexit Ammon: littera enim *nun* in *Ammon*, non est radicalis, sed haemantica et ascititia: unde et *Genes.* XIX, ult., Ammon non vocatur *Ammon*, sed *ben ammi*, in hebraeo.

SEDENS (castra metans) CONTRA ME, — *q. d.* Israel jam imminet mihi et regno meo: maledicere ei, itaque eum a me avertite.

G. NOVI ENIM QUOD BENEDICTUS SIT, QUI BENEDIXERIS, ET MALEDICTUS, IN QUEM MALEDICTA CONGESSERIS.

professus est, se auditorem esse sermonum Dei, se nosse doctrinam Altissimi, se visionem Omnipotentis intueri, quaeque non erat profecto cur confingeret, imo, ne confingeret, gravissimam eum rationem deterrebant. Illud idem expressis verbis tum ipse Balaam saepius adseveravit, idque coram Balaco ipse; tum Deus Balaam non semel praedixit, tum Moyses factum reipsa esse narravit. «Rationalis obijcientibus, Catholicos, qui talem hominem, impostorem et ariolum, verum Dei prophetam et apparitionibus divinis dignatum esse putant, non satis dignitatem patetactionum divinarum consulere, merito respondet Meignan, op. cit. p. 489, Balaamum non mere impostorem et hominem pessimum fuisse, sed hierophantem, veterum Graecorum vatibus, v. g. Calchanti, similem, qui, ab omnibus reverenter habiti, regibus et populis responsa dabant, viri utique singulares atque extraordinarii, in quibus extrema veritates cum turpi superstitione, sapientia rara cum amentia, fides cum doctro commixta ita deprehenduntur, ut de iis iudicium sanum tam longo post tempore, tam dissimilibus moribus aliquis nunc ferre vix possit.

(2) Negat Rosenmüller cum multis Ammonitis Euphrati et Mesopotamiae confines fuisse, ideoque lectionem *רמון* anteponeendam censet.

— *q. d.* Experientia didici imprecationes et divinationes tuas esse veras, et reipsa verificari, ut sicut tu divinas, ita reipsa cuique accidat bonum vel malum. Sic enim et magi et sages nostrae, saepe ope demonis mala infligunt, eaque rursus dum volunt, removere, hominesque et animalia sanitati restituunt. Fingit enim more suo R. Salomon, dum ait Deum quotidie unam horam habere, qua irascitur malis, et hanc horam scripsit Balaam, ideoque eadem hora imprecari solitum alicui malo Dei maledictionem, quae mox illi obveniebat (1).

7. PERREXERUNTQUE SENIORES MOAB, ET MAJORES NATI MADIAN, HABENTES DIVINATIONIS PRETIUM. — Hebraice est, *habentes divinationes*; sed sicut peccatum saepe sumitur pro hostia expiatrix peccati, ita *divinatio* hic sumitur pro pretio divinationis, metonymice. Ita Chaldaeus et alii.

Fuit ergo simoniacus tam Balaam vendendo, quam Balac emendo hanc maledictionem, saltem ex sua mente et conscientia; siquidem eam a Balac, quem Deum verum esse putabant, expectabant.

Moraliter, discit hic quam mala sit philargyria, quae Balaam perdidit: «Pecunia enim obediunt omnia.» Hinc Graeci finxerunt ab Apolline responsum Philippo regi Macedonum, «illum victoria potiturum, si pugnaret hastis argenteis,» hoc est, si pecunia hostes sollicitaret ad prodicionem: unde idem rex pecuniae vim expertus, dixit «nullam arcem quantumvis munitam non expugnari posse, modo ad eam asinum auro onustum immittere posset.» Hinc illud Glabri: «Aureo pugillo ferreus murus frangitur.» Quare recte dixit Chilo apud Laertium, «aurum cotibus explorari, mentes hominum auro;» et S. Ambrosius, lib. *De Bono mortis*, cap. v: «Laqueus est in auro, viscus in argento.»

Merito ergo viri sapientes et sancti fugerunt philargyria. Phocio, cum ad eum Alexander centum talenta misisset, rogavit cur inter Athenienses ad se solum huc mitteret Alexander. Respondere legati quod eum probum putaret; tum Phocio: «Sinat igitur me tale esse et videri; remittique totam pecuniam, rogans tantum ut captivos quosdam dimitteret,» inquit Isidorus Pelusiota, libro II, *epistola* 146. S. Antonius, ait S. Athanasius, ingenti auri radiantis massa in itinere conspecta, illico quasi incendium fugerit, in montem se proripuit. Abbas Pambo, ait Palladius, *Lausiac.* x, trecentas auri libras a Melania datas repudia-

vit. B. Barlaam apud Damascenum, roganti Josaphat ut exiguum pecunie in victum et vestitum acciperet, respondit: «Si pecuniarum possessio bona esset, sodalibus meis eas ante impertissem; quoniam autem eam exitiosam esse scio, nec illos nec me talibus laqueis implicabo.» Putorem philargyriae corporaliter odoratus est S. Hieronimus, teste S. Hieronymo in ejus Vita. Pecunia quoties offerebatur S. Vincentio per castella praedicti, vetabat a sociis suis accipi. Vidit S. Franciscus ex crumena reperta in via prodire serpentem; tum ille: «Ecce pecunia servus Dei nihil est aliud quam diabolus et coluber venenosus;» nam si parum capias, plus et plus cupies: «Crescit enim amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.» Sequere ergo monita Cassiani, lib. VII, cap. XXI, XXVIII, XXX: «Hae erit summa victoria, ut ne minuto quidem nummo conscientia monachi polluat, ne scintilla huius in nobis materiam, puta philargyriae igniculum foveamus.»

8. MANETE HIC NOCTE, ET RESPONDEO QUIDQUID MIHI DIXERIT DOMINUS. — Nocte ex more suo Balaam consulere volebat demonem, sibi familiarem (invoando eum vel voce, vel per magicam signa et per incantationes), illicque praetextit hic mendaciter nomen Domini, quasi Deum consuleret, non demonem. Verum Deus pro demone ei se obtulit, idque non ejus, sed Hebraeorum, quibus per eum benedicere volebat, gratia. Id magis patet cap. seq., vers. 4, et cap. XXIV, 1. VENIT DEUS, — scilicet angelus, Dei personam gerens: venit, inquam, sive in corpore assumpto visibiliter, sive tantum per vocem humanam, sive in phantasia Balaam, per visionem eum eo colloquens.

12. NOLI IRE CUM EIS, NEQUE MALEDICAS POPELO (Hebraeis), QUIA BENEDICTUS EST. — Volebat Balaam, ut pecunia a Balac obtineret, maledicere Hebraeis; unde Deus ei vetat ne ad eum vadat: Quia, inquit, populus hic Israel benedictus est, quia scilicet ego benedixi illi, et deinceps prospera, adeo ut vincat omnes suos hostes, et Chanaanem obtineat.

Nota: Hae gesta et dicta Balaam, non ab homine, sed a Deo revelante didicit et scripsit Moses.

18. NON POTERO INMITTARE VERBUM DOMINI. — Balaam, licet impius et avarus, haec tamen tum Deum reveretur, quod non audeat Dei verbis et jussu resistere; timebat enim Dei iram et vindictam (2).

20. VENIT ERGO DEUS AD BALAC ET DOMINUM, ET AIT EI, etc.: VADE CUM EIS. — Secundo et instantius vocabatur Balaam a Balac: unde Deus, qui primo

(1) אָרָה לִי, mala precator mihi, in mei gratiam. אָרָה (effendum *or'a*) imper, cum *q. d.* parat. אָרָה. Vatum imprecationibus magnum vim adscribent plures antiqui populi. Existimant enim, eos Numini gravioris esse quam aliis homines, ita ut ab eo, quod peterent, facile impetrare possent. Sic et Romani credebant, se posse carmine quodam urbes exercitusque hostes perdere. Cf. Macrobius *Satur.* lib. III, cap. IX, et Plutarchum in *Vita Crassi*. Ita Rosenmüller, ad h. l.

(2) Pro *vel plus, vel minus*, hebr. est *parum aut magnum quid*, quae phrasia apud Hebraeos significat *nihil quidem*, scil. contra Dei jussu.

Vers. 19. Ante obsecro in hebr. עֲרֹךְ וְנָח. Sed haec particula h. l. habet significationem adversativam, attamen, intereo, uti *Deut.* v, 23; *Ezech.* III, 12.

reuerat eum ore, ut retunderet ejus avaritiam et cupidinem maledicendi Hebraeis, hic eum jam retumum et repressum abire permittit, sed hac lege, ut non alia loquatur quam illa quae a Deo audit; idque ad hoc, ut per Balaam celebraret se et populum suum Israel, utque Balac per Balaam, quasi suo ipsius gladio, jugularetur. Vult enim Balac per Balaam maledicti et diris devoveri Israel, dixeratque ei: «Novi quod benedictus sit, cui benedixeris, et maledictus, in quem maledicta congesseris.» Jam Deus hoc in caput ejus retorquet, dum facit Balaam vocatum et paratum ad maledicendum, benedicere Israeli, ut sibi persuadent Balac certissimo eum a Deo esse benedictum.

22. ET IRATUS EST DEUS (1). — Licet enim concessisset Balaam abitum ad Balac, tamen vetuerat ei aliud facere aut dicere quam ipse juberet; Balaam autem, auri avidus, ibat ad Balac ea mente, ut malediceret Hebraeis, quod sciebat Deum nolle; audierat enim ab eo, vers. 12: «Neque maledicas populo, quia benedictus est.» Contrarium autem facere voluisse Balaam hic, patet ex objurratione angeli, vers. 32: «Ego, ait, veni, ut adversarer tibi, quia perversa est via tua, mihi quae contraria, quia scilicet vadis ea mente et spe, ut meo populo, cuius ego sum custos et tutor, maledicas; hoc enim se facturum sperabat Balaam. Unde et II Petr. II, 15, dicitur «mercedem iniquitatis» (id est inique maledictionis) adamasse, correctorem vero habuisse subjugale animal.

STETITQUE ANGELUS DOMINI IN VIA CONTRA BALAAH. — Hebraice, in *satan* Balaam, ut scilicet se ostenderet esse adversarium Balaam. Angelus hic se ostendit, non Balaam, sed tantum asinae cui ipse insidebat. Sic beati in corpore glorioso, apparent cui volunt, et abscondunt se cui volunt.

27. CUMQUE VIDISSET ASINA STANTEM ANGELUM, CONCIDIT SUB PEDIBUS SEDENTIS, — partim consternata, partim quia non videbat transitum, nec aliud effugium. Cernebat enim angelum, gladio exerto minitantem mortem, si pergeret; ei ergo cessit, quoad potuit, ut eo magis Balaam durities et caecitas per eam argueretur: unde et asina locuta est.

(1) Addunt Hebraei, quod (יָצָא) iter aggrederetur. Quae potest, quomodo Deus israel poterit, quod Balaamus proficisceretur, quam tamen ipsi proficisci permisit vers. 20. Respondet primo, cap. xxi, vers. 12, Deus velat ne Balaamus proficiscatur et maledicat populo israelitico: cap. xxi, vers. 29, idem eundem permittit cum legatis proficisci, si modo nihil ab illo petant, quod sit divinis praeceptis contrarium; denique hic vers. 22, contra Balaam inscitiae Deum quod iter sit aggressus animo nocendi et maledicendi israelitis. Deus ergo non mutat consilium, nec seum dissentit: nam vult et permittit in abstracto Balaam proficisci: non idem vult nec permittit in concreto, si nempe israelitis nocere Balaamus in animo habet. Secundo, si cum Gesenio et Meignan veritas est, non quia, quod, sed *quia*, quando, dum, nodus facillime solvetur.

28. APERUITQUE DOMINUS OS ASINAE, ET LOQUUTA EST. — Movit angelus linguam asinae, ut loqueretur sicut demon moverat os serpentis, ut loqueretur Eva, et sicut angelus movit os hippocentauri et satyri, ut loquerentur S. Antonio, eique in eremum ostenderent ad S. Paulum Eremitam, teste S. Hieronymo in Vita S. Pauli. Fiebat ergo haec locutio per organa asinae, sed ea impellente apposite ad vocem articulatam efformandam angelo, ac supplente per vicinum aerem, id quod organa asinae deerat.

Ubi nota primo: Proprie hic asina non fuit locuta. Loqui enim est conceptum suum voce exprimere; asina autem non poterat concipere, nec intelligere quid voces illae, ore suo prolatae, significarent. Haec ergo voces, in ab asinae anima mente, sed a movente extrinseco, puta ab angelo, in ore asinae formabantur; perinde ut ab homine, dum manu sua labia et dentes alterius hominis collidit, voces quaedam distinctae efformantur. Unde sequitur hanc locutionem non fuisse vitalem asinae, quia non vi animae, nec phantasie ipsius, sed ab angelo producebatur: multo minus fuit vitalis ipsi angelo, sed in aere et ore asinae recipiebatur. Vitalis enim actio est quae elicitur ab anima, et in eadem recipitur.

Nota secundo: Has tamen voces angelus non formabat in aere vicino, nec in ore asinae, sine asinae organis: sic enim non magis diceretur asina locuta quam domus in qua angelus loqueretur. Jam autem S. Scriptura et Patres, ut S. Augustinus, Origenes, Theodoretus, Ambrosius et alii dicunt asinam esse locutam, eamque corripuisse Balaam.

Nota tertio: Sola tamen organa asinae, uti et aliorum brutorum (exceptis avibus quibusdam, ut psittaco), non sufficiunt ad formationem vocis humanae. Ad aliud enim requiritur os humanum, aut illi simile; illud enim solum habet vim et dispositionem organicam internam, quae colligitur aer ad formationem vocis, et qua fit debita percussio et collisio aeris ad palatum, labia, dentes, etc., ad emissionem talis vel talis vocis, quod est articulare vocem: hisce autem caret os asinae et aliorum brutorum; nam, ut alia taceam, os eorum, cum sit longum, et lateraliter apertum, non potest aerem ab intus progredientem colligere, et in dentibus collidere et frangere, quia aer totus lateraliter per rictum effluit. Angelus ergo per aerem vicinum idipsum, ut et cetera quae organa asinae deerant, supplevit; tenuit enim aerem fortiter, ut resisteret, ne aer et vox ex ore asinae effluerent: atque alia ex parte, aerem in ore asinae ita collisit et alisit ad organa oris, ut articulatam vocem exprimeret. Ita Abulensis.

Nota quarto: Idem fuit angelus, qui Balaam domi locutus fuerat, ut iret ad Balac, idem qui illi in via obstitit armatus, idem qui locutus est per os asinae; amplam enim sphaeram praesentiae et activitatis habuit angelus.

Apparuit angelus fulgidus gladio, et cur? Nota quinto: Apparuit angelus cum fulgenti gladio, ut doceret Balaam, si maledicere vellet Hebraeis, a Deo benedictis, eum bellum contra Deum et angelos suscepturum. Ita S. Cyrillus, lib. VI De Adoratione.

Angelus hic fuit Michael. Nota sexto, angelum hunc fuisse Michaelum (qui praeses erat Synagogae Judeorum, uti jam est Ecclesiae Christianorum), tradunt Procopius et alii apud Theodoretum, Quast. XLII.

Simile est quod legimus in Vita S. Galgani Senis excusa anno Domini 1572, et ex ea apud Philippum Ferrarium in *Catalogo Sanctorum Italiae*, ad diem quartum decembris; Galgannus enim in agro Senensi natus regnante Frederico I Imperatore, sub anno Domini 1133, voluptuosam agens vitam, a Michael archangelo bis in somnis monitus, ut mores in melius mutaret, Christique miles fieret, in montem sepium venit, ubi tertio ab eodem angelo monetur, ut mundum deserens Deo vacet. A quo consilio mater et propinqui illum, uxorem et elegantem et divitem proponentes, omni studio avertere conati sunt: cum vero ab eis persuasus ad sponsam videndam equitare, sic repente constitit equus, ut calcibus ad progrediendum stimulatus locutus feratur, dixeritque se ab angelo progressi prohibuit; cuius etiam in saxo vestigia apud eum montem monstrantur. Quare viam mutans in eremum secedens, coelestem in orationibus, jeuniis omnique austeritate vitam egit, ac post annum coelesti voce ad eternam requiem hisce verbis evocatus: «Satis est quod laborasti; meles nunc quod seminasti.» obdormivit in Domini anno aetatis 33, sub annum Domini 1181, ac miraculis vivus et mortuus claruit.

Nota septimo: Usus est Deus voce asinae, tum quia congrua bruta mens per brutum docetur; tum, ut ait Nyssenus, lib. *De Vita Mosis*, sub finem, ut audiretur et castigaretur vanitas auguris (Balaam), qui rudilium asinae et garrilum avium, quasi omnia quae futura significarent, observare solebat. Similia enim omnia superstitione observasse Gentiles docet Cyrillus Alexandrinus, lib. III *Contra Julianum*, ubi et addit: «Commemorabo Dodonaeam queream, quam humana aiunt usam voce.» Sic Isgonius Ciliensis in Rhodo insula scribit, Jovis taurum humano sermone locutum. Magis mirum est quod refert Alexander Magnus in epistola ad suum praepceptorem de suo itinere, sitique Indiae, de duabus arboribus, una virilis roboris Solis, altera feminae Lunae, indice et graece sibi loquentibus, et oraculum dantibus. Arbor enim Solis primo jubare Solis orientis tacta, et indice dixit: «Inviete bellis, Alexander, unus terrarum orbis eris dominus; sed vivus in patria non reverteris: ita enim fata de tuo capite statuerunt.» Arbor vero Lunae, primis Lunae noctis orientis radiis percussa, consulta ab edito, ubi moriturus esset Alexander, graece respondit: «Alexander, plenam jam aetatis finem non habes, sed sequenti anno mense maio in Babylone mori-

ris; et quo minime peras, decipieris.» Sciscitatus est rursum ab arbore Solis Alexander, a quo occidendus esset, quemque finem mater et sorores essent habiturae. Arbor graece respondit: «Si mortis tum tibi insidiatorum prodidit, instantia fata facile mutabis. Mihi quoque tres irascentur sorores (Parca quae cuique sua fata quasi pensa distribuunt), quod earum pensis impediverim. Igitur ad annum et menses octo Babylone morieris, non ferro, ut suspicaris, sed veneno. Mater tua turpissimo et miserando exitu, quandoque insepulta jacebit in via, avium fararumque praeda. Sorores tuae diu fato felices erunt. Tu modo cave ne nos ulterius scisciteris; quin excede nostri lucis terminos, et Phasicam Porumque revertere.» Haec si vera sunt, magica sunt, factaque ope demonis, qui sicut per idola, ita per arbores loqui potest.

Tropologice S. Gregorius, III part. *Pastor*, Admon. 13, et ex eo Rabanus: «Asina retardata angelum videt, quam Balaam nequum videbat; quia plerumque caro tarda, per molestias flagello suo menti indicat Deum, quem ipsa carni praesens non videbat.» Asina ergo, id est, caro flagellata, saepe Balaam, id est, menti caeca et depravata, Deum revelat et ostendit.

Rursus, idem Gregorius, XXVII *Moral*, cap. 1: «Sicut, ait, irrationale animal rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturae rationalis accessit: ita saepe quilibet indignus sancta verba per prophetiae spiritum accipit; sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit, ut et supra se loquendo emineat, et infra se vivendo torpescat.»

29. UTINAM HABEREM GLADIUM, UT TE PERCUTEREM! — Vide hic Balaam et pravorum hominum arrogantiam et dementia, qua suos monitores et salutis auctores insectant verbis et verberibus. Ita Herodes suum monitorem Joannem Baptistam occidit. Ita Alexander Magnus Clitum fidissimum amicum et monitorem temulentus transfixit. Hic verum est illud Comici: «Obsequium amicos, veritas odium parit.» Ita «Cambysem, ut scribit Seneca, libro III *De Ira*, cap. xiv, vino deditum Praeaspes amicissimus monebat, ut parcius biberet, turpem esse dicens ebrietatem in roge, quem oculi omnium auresque sequerentur. Ad hoc rex: Ut scias, ait, quod nunquam excedam mihi, approbabo jam, et oculos post vinum in officio esse, et manus. Bibit deinde liberalius quam alias; et jam gravis ac violentus, objuratoris sui filium procedere ultra limen jubet, allevatque super caput sinistra stare. Tunc intendit arcum, et ipsum cor adolescentis figit, rescissoque pectore, haerens in ipso corde speculum ostendit; ac respiciens patrem, an satis certam haberet manum interrogavit.» Ita barbarus iste. Vere dixit Sapiens, *Proverb.* xv, 12: «Non amat pestilentem eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur;» et cap. xxix, vers. 1: «Viro qui corripientem dum

cervicem contemni, repentinus et supervenit interitus. » Ita Cambyzes paulo post vita et regno privatus est; ita et Balaam paulo post ab Hebræis in pugna occisus est, cap. XXXI, vers. 8.

30. DIC QUID SIMILE UT QUAM FECERIM TIBI. AT ILLE AIT: NUNQUAM.—Inde convincebatur Balaam, quod sine ratione percussisset asinam, neque illam ipsi illudere voluisse, sed compulsam fuisse ab angelo: unde mox angelus se revelans Balaam, clare ejus cecitatem æque ac impietatem coarguit. Mira enim fuit cecitas et furor Balaam, quod audiens per miraculum asinam loquentem, non expavirit, non obstupuerit, nec miraculi causam et significationem investigarit; sed ira percitus minatur asinæ mortem, putans, ex eo quod humana voce loquebatur, eam quasi rationis compotem, sibi voluisse illudere.

Tradunt, imo fabulantur Thalmudici Deum decem res creasse die sexta mundi, ad solis occasum incipiente sabbato, scilicet primo, os terræ, quod devoravit Core, Dathan et Abiron, de quo dixi cap. XVI. Secundo, os putei, quod semper patebat Judæis, vivente Maria sorore Moysi, et præcedebat Hebræos, de quo cap. XX, vers. 1. Tercio, os asinæ Balaam ad loquendum, de quo hic. Quartum fuit iris, sive arcus cælestis, de quo Gen. IX, 13. Quintum fuit aries, quem immolavit Abraham pro Isaac, Gen. XXII, 13. Sextum fuit virga Moysi, quæ divisit mare Rubrum, Exodi XIV, 21. Septimum fuit manna. Octavum fuerunt primæ tabule legis, quas Deus et dedit, et Decalogo inscripsit. Nonum sunt ipsi demones, apparentes hominibus. Decimum sunt forcpes; primas enim forcpes aiunt descendisse de cælo, nec potuisse aliter fieri, itaque resolvunt illam vulgi questionem, utrum prius fuerit malleus, an forcpes? Hæc recenset, et fuse refellit Abulensis, Quæst. X: meræ enim sunt fabulæ.

31. PROTINUS APERUIT DOMINUS OCULOS BALAAM, ET VIDIT ANGELUM, — q. d. Fecit Deus ut Balaam videret angelum, idque, quia sustulit vel aoriam, qua eum percusserrat, vel nebulam aliumve obicem, quem oculis ejus obiecerat; aut quia angelus, qui speciem sui soli asinæ prius immiserat, jam etiam eandem oculis Balaam immisit, eamque terribilem et minacem eum fulgenti gladio.

32. PERVERSA EST VIA TUA, MIHIQUE CONTRARIA (1), — scilicet, ob perversam intentionem qua proficisceris ad Balac, videlicet ut maledicas Hebræis. Nota: Hæc visio, et colloctio cum angelo contigit soli Balaam; præcesserant enim principes Balac, qui eum, ut vocarent, ita et deducebant; ac non longe post eos sequebatur ipse Balaam, qui proinde solus angelum vidit et allocutus est.

33. ET NISI ASINA DECLINASSE DE VIA, DANS LO-

(1) Hebr. est *præceps*, id est perniciosa est via tua coram me, hoc est, novi in hoc tibi itinere tibi ingens periculum imminere.

CUM RESISTENTI (obstanti mihi angelo), TE OCCIDISSEM, ET ILLA VIVERET. — Hebræice est, *illam vivificassem* (2). Unde colligitur Hebræi asinam hanc, mox ut locuta est, fuisse mortuam, idque ad honorem, non Balaam, sed humani generis, ne scilicet superstes maneret asina, quæ ratione hominem aliquem convicerat. Verum hoc ex hisce verbis colligi nequit: tantum enim eis significat angelus se occisurum fuisse Balaam, non autem asinam, nisi ea declinasset. *Vivificare* enim Hebræis sæpe idem est quod in vita conservare, vel vitam non adimers sed indulgere. Significatur enim actus, non inchoatus, sed continuatus, q. d. Occidendo te, non occidissem asinam, sed illam in vita servassem; tui enim solius, uti fuit culpa, ita futura erat et pena (3).

Vivificare aut in vita conservare.

38. NUQUID LOQUI POTERO ALIUD, NISI QUOD DEUS POSUERIT IN ORE ME? — Quod scilicet Deus mihi revelarit et jussit ut enuntiam. Præoccupat Balaam, ut amollatur a se indignationem Balac, si forte vaticinetur contra ejus votum et desiderium.

Ver. 38.

39. VENERUNT IN URBEM, QUE IN EXTREMIS REGNI EJUS FINIBUS ERAT. — Hebræice, *venerunt in urbem Chusot*, q. d. In urbem quæ foris, vel extra regnum posita erat in confinibus. Secundo, Oleaster vertit, *venerunt in urbem divisionum*, id est, quæ erat limes regni, dividens illud a vicinis. Tercio, Vatablus putat Chusot esse nomen proprium urbis.

40. CUMQUE OCCIDISSET BALAC BOVES ET OVES, MISIT AD BALAAM, etc., MUNERA, — q. d. Instituit Balac, ob letum adventum Balaam, festa, sacrificia et convivia, indeque munera et partes ad epulandum misit ipsi Balaam, suisque principibus, qui eum comitali fuerant; Gentiles enim in festis, triumphis rebusque lætis instituebant sacra convivia, in quibus primo victimas suis diis immolabant; deinde ex iis epulum solemne, et quasi sacrum instituebant, ac denique ad absentes amicos mittebant epuli hujus partem.

41. MANE AUTEM FACTO DUXIT EUM AD EXCELSA BAAL, ET INTUITUS EST EXTREMAM PARTEM POPULI, — q. d. Mane Balac duxit Balaam ad excelsa, scilicet loca, puta ad montem continentem templum, vel sacellum, in quo colebatur Baal, idque ad hoc, ut scilicet ex hoc monte Balaam videns castra Israel, atque idolo Baal immolans, ab eo vires, spiritum, et quasi entusiasmum acciperet, ad maledicendum Israeli. Hæc enim de causa septem ibi aras erexit, in iisque immolavit Balaam,

(2) Versus totus in hebr. ita se habet, et vidit me asina, et declinavit coram me tribus vicibus; si non (וַיִּחַן) compositum ex וָח = וָח, et וַיִּחַן = וַיִּחַן declinasset a facie mea, profecto, utique te jam interficissem, illam vicem conservassem.

(3) Vers. 38... oppido Moabitarum, quod situm est ad terminum Arnonis, qui est in extremo finis, id est, ad Arnonem, qui alioquin fines Moabitarum. Hoc observatur ut lector intelligat, Balaam summum honore a rege Moab fuisse exceptum.

ut dicitur cap. seq., vers. 1. Ita Abulensis. Fuit hic mons Abarim, qui dividebat Moabitas a regno Sehon et Og, cujus una pars dicebatur Phasga, altera Nebo, in qua mortuus est Moyses, ut patet Deut. XXXII, 49, et cap. XXXIV, vers. 1 et 5. Juxta

hunc ergo montem posita erant castra israel, in locis campestribus, quæ proinde passim vocantur campestria Moab, atque ex hoc monte Balaam speculatus est castra Israel, iisque vaticinando, præter mentem suam benedixit.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Balaam maledicturus Hebræis, eis præter mentem benedixit; inde, vers. 14, mutat locum, ut maledicas, sed rursum eisdem benedixit, eoque laudat a religione, fortitudine et adjutorio Dei, eorumque victorias prædicit; hinc iterum mutat locum, vers. 27.

1. Dixitque Balaam ad Balac: Ædifica mihi hic septem aras, et para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes. 2. Cumque fecisset juxta sermonem Balaam, imposuerunt simul vitulum et arietem super aram. 3. Dixitque Balaam ad Balac: Sta paulisper juxta holocaustum tuum, donec vadam, si forte occurrat mihi Dominus, et quodcumque imperaverit loquar tibi. 4. Cumque abiisset velociter, occurrit illi Deus. Locutusque ad eum Balaam: Septem, inquit, aras erexi, et imposui vitulum et arietem desuper. 5. Dominus autem posuit verbum in ore ejus, et ait: Revertere ad Balac, et hæc loqueris. 6. Reversus invenit stantem Balac juxta holocaustum suum, et omnes principes Moabitarum: 7. assumptaque parabola sua, dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis: Veni, inquit, et maledic Jacob: propterea, et detestare Israel. 8. Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus? Qua ratione detester, quem Dominus non detestatur? 9. De summis silicibus videbo eum, et de collibus considerabo illum. Populus solus habitabit, et inter gentes non reputabitur. 10. Quis dinumerare possit pulverem Jacob, et nosse numerum stirpis Israel? Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia. 11. Dixitque Balac ad Balaam: Quid est hoc quod agis? Ut malediceres inimicis meis vocavi te: et tu e contrario benedicis eis. 12. Cui ille respondit: Num aliud possum loqui, nisi quod jussit Dominus? 13. Dixit ergo Balac: Veni mecum in alterum locum unde partem Israel videas, et totum videre non possis, inde maledicito ei. 14. Cumque duxisset eum in locum sublimem, super verticem montis Phasga, ædificavit Balaam septem aras, et impositis supra vitulo atque ariete, 15. dixit ad Balac: Sta hic juxta holocaustum tuum donec ego obvius pergam. 16. Cui cum Dominus occurrisset posuissetque verbum in ore ejus, ait: Revertere ad Balac, et hæc loqueris ei. 17. Reversus invenit eum stantem juxta holocaustum suum et principes Moabitarum cum eo. Ad quem Balac: Quid, inquit, locutus est Dominus? 18. At ille assumpta parabola sua, ait: Sta Balac et ausculta, audi fili Sephor. 19. Non est Deus quasi homo, ut mentiar: nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo, et non faciet? locutus est, et non implebit? 20. Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. 21. Non est idolum in Jacob, nec videtur simulacrum in Israel. Dominus Deus ejus cum eo est, et clangor victorie regis in illo. 22. Deus eduxit illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est rhinocerotis. 23. Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israel. Temporibus suis dicitur Jacob et Israeli quod operatus sit Deus. 24. Ecce populus ut læna consurgit, et quasi leo erigetur: non accubabit donec devoret prædam et occisorum sanguinem bibat. 25. Dixitque Balac ad Balaam: nec maledicas ei, nec benedicas. 26. Et ille ait: Nonne dixi tibi, quod quicquid mihi Deus imperaret, hoc facerem? 27. Et ait Balac ad eum: Veni et ducam te ad alium locum: si